

Intelectualii

M-am mai referit la cartea lui Paul Johnson intitulată *Intelectualii* (tradusă foarte bine de dna Luana Stoica pentru Editura Humanitas, 1999). Autorul este un jurnalist englez (dacă nu gresesc, precizarea lipsind din prezentarea de pe coperta editiei românești). Johnson pleacă de la definiția intelectualului ca ins convins că "lumea poate fi schimbată prin forța intelectului" și își propune "să stabilească, pornind de la analiza moralei și a gândirii unor intelectuali de marcă, în ce măsură aceștia sînt îndreptățiți să sfătuiască omenirea cum să-și organizeze viața". Nu începe cu Platon, cum ne-am fi așteptat, nici cu Morus, Campanella sau cu ceilalți autori de utopii politice, îi lasă la o parte pe filosofi mai vechi care, ca Bacon sau Erasmus, au schitat caracterizări și proiecte de schimbare a existenței oamenilor. Lista de intelectuali a lui Johnson cuprinde exclusiv personalități din secolele XVIII-XX, Rousseau, Shelley, Marx, Ibsen, Tolstoi, Hemingway, Brecht, Sartre și se încheie cu un capitol consacrat unor intelectuali precum Orwell, Norman Mailer, Connolly sau Chomsky născuți în prima jumătate a secolului și a căror influență trece de bariera celui de al doilea război mondial.

Cartea stă pe un paradox, asumat conștient de către autor, și anume acela că ideile scriitorilor și gânditorilor cu pricina au marcat destinul istoric, politic, social și moral al omenirii într-o mai mică măsură decît temperamentele și comportamentele lor. Paradox cu atît mai uimitor, cu cît emulii, epigonii sau adversarii acestor intelectuali s-au preocupat mult mai insistent de ideile lor, promovîndu-le sau contestîndu-le, și uneori încercînd să le aplice în realitate, decît de carentele lor de etică, sau de omenestile lor slăbiciuni. Destule dintre acestea din urmă au fost cunoscute tîrziu și, pînă la cartea lui Johnson, nimeni nu le-a pus în evidență cu atîta acuitate. Au existat, cel mult, biografii ale fiecăruia în parte, dar abia așezarea lor laolaltă, într-un tablou mendeleevian al elementelor de ordin personal, face să pară explozivă ideea. I se poate reproșa lui Johnson că stăruie excesiv pe anecdotă, pe defecte caracteriale, pe boli sau pe frustrări. Dar el procedează intenționat în acest fel, ca să sublinieze paradoxul central al cărții. Există o singură excepție notabilă: Orwell. El e singurul care a pus experiența înaintea ideilor. Intelectualul din el este un antiintelectual.

Exemplul cel mai frapant este al lui Karl Marx. Johnson culege, mai întîi, cu meticulozitate toate dovezile împotriva valorii științifice a marxismului. Acestea sînt copleșitoare. La sfîrșitul demonstrației, științificul din *Capitalul* și din celelalte scrieri ale lui Marx trebuie pus între ghilimele. Aproape nimic nu e bazat în el pe surse corecte. Informațiile și statisticile sînt, de regulă, vechi și ascund tocmai modificările survenite în capitalismul european în prima jumătate a secolului XIX, adică exact acelea care ar fi infirmat teoriile economice și politice ale lui Marx, reunindu-i prognozele. În al doilea rînd, interpretarea faptelor e gresită și tendentioasă. Cîteodată Marx le-a falsificat complet spiritul, manipulîndu-le grosolan. În sfîrșit, în lipsa oricărei rigori științifice, cele mai celebre texte marxiste trebuie privite nu ca economice ori filosofice, ci ca literatură pură. Marx a fost polemist teribil și nedrept, un poet eshatologic, un fabricant de metafore excepționale. Totul a luat naștere din frustrări, din ură, din necinste, din revansă. Stilul de viață și de expresie al lui Marx reprezintă un fel de *mise en abîme* a stilului de viață și de expresie al comunismului totalitar. În adîncimile abisale ale firii lui, nu în idei, în argumente, în analize factuale ori în viziuni științifice trebuie căutat modelul revoluțiilor și al statelor comuniste din secolul XX. Toate par a izvorî din abisurile patologice ale unui om furios, distructiv și irational, nicidecum din logica ideilor sale.

Ar mai fi de observat un lucru: influența intelectualilor asupra vieții oamenilor a fost, în general, negativă. Și, cînd, rareori, n-au fost nocive, ideile intelectualilor au contrastat cu modul lor de a fi. Ibsen ori Connolly reprezintă exemple frapante în acest sens. Chiar și ideile valabile cum ar fi acelea privitoare la emanciparea individului, a femeii, la drepturile omului (secole de-a rîndul nesocotite), la egalitate, dreptate și libertate, au fost de obicei

distorsionate, pînă la a deveni contrariul lor, uneori în modul cel mai periculos cu putință. Cazul rousseauismului ori al tolstoianismului este, în această privință, instructiv. Distorsiunea n-a survenit doar în postumitate, prin contribuția emulilor; adesea sîmburele de răsălmăcire se găsește în chiar gîndirea originară, la Brecht sau la Sartre.

O carte profund pesimistă și care dă de gîndit.